

Izvoare istorice comentate

DISCURSUL ROSTIT DE MIHAIL KOGĂLNICEANU ÎN ȘEDINȚA ADUNĂRII DEPUTAȚILOR DIN 9 MAI 1877

Înfăptuirea dezideratului dobândirii independenței României a găsit împlinite toate condițiile necesare pentru afirmarea sa în primăvara anului 1877. Venise timpul, potrivit luminoasei profeții a lui Bălcescu, pentru cea de-a doua revoluție, menită să dea națiunii noastre „posesiunea deplină a drepturilor sale naturale“.

Răspunzînd unui imperativ istoric multiseclar, independența devenise condiția obligatorie a progresului general al societății românești. Solicitată energic Porții în întreaga epocă postpașoptistă, lupta pentru dobîndirea ei parcursese un drum îndelungat dar mereu ascendent.

Inceputurile lui sînt marcate de semnarea tratatului de pace de la Paris (martie 1856), prin care se desființa protectoratul Rusiei țariste asupra Principatelor, așezate sub suzeranitatea Porții și „chezășuirea“ colectivă a celor șapte mari puteri. Deși nu exprima dezideratele majore ale poporului român, liber ex-⁷primat în cadrul divanurilor ad-hoc, convenția de la Paris (august 1858) a facilitat unirea și a consolidat poziția externă a tînărului nostru stat național.

Domnia lui Cuza a instituit o politică externă viguroasă, cu obiectivul măr-turisit de a asigura țării egalitatea deplină în drepturi cu celelalte state ce alcă-tuiau comunitatea europeană precum și reglementarea tuturor relațiilor sale, pe baza normelor de drept internațional. Era de fapt, după expresia lui Iorga „o adevărată independență tributară față de un stat în fața căruia stăteam ca alt stat absolut deosebit“. Cu toate protestele Austriei, Angliei și Turciei, oficiali-zarea numelui România — întreprinsă încă în 1862 — era menținută.

Încercată și de Cuza, și în primii ani ai domniei lui Carol, cu deosebire în timpul scurtei guvernări liberal-radicală (1867—1868), obținerea independenței pe cale revoluționară inclusiv printr-o alianță antiotomană cu statele balcanice, va fi treptat abandonată după 1871. Dorința marilor puteri de a se păstra integri-tatea Turciei drept garanție a echilibrului european va obliga România să mo-difice tactica. În condiții în care nici riposta militară nu era neglijată, s-a acordat totuși o atenție deosebită activității diplomatice.

Desprinderea treptată de Poartă prin incorporarea unor noi atribute ale suveranității, aștepta conjunctura favorabilă care să ne îngăduie victoria mili-tară asupra Imperiului și proclamarea independenței.

Criza orientală declanșată în primăvara anului 1875 odată cu răscoala ță-ranilor din Herțegovina, se continuă în Bosnia și Bulgaria și atrase într-un război împotriva Turciei, Serbia și Muntenegru. Punctul culminant fu atins în decem-brie 1876 cînd Midhat-pașa proclamă constituția otomană, prin care se nega dreptul la autodeterminare și independență a popoarelor subjugate de Poartă.

România era considerată o provincie privilegiată a Imperiului, „un corp indivizibil din care nici o parte nu poate fi desprinsă sub nici un motiv“.

După dezbateri care au durat două zile Camera vota la 24 decembrie 1876 o moțiune, prin care se cerea guvernului să protesteze contra încălcării drepturilor incontestabile ale României. Rusia țaristă, singura mare putere interesată în prăbușirea Turciei a sprijinit intens cauza balcanicilor și după refuzul categoric al autorităților turcești de a le lua în considerare revendicările, a început serioase pregătiri de război. Când a devenit evident că un conflict ruso-turc este inevitabil domnitorul, primul ministru I. C. Brătianu și membrii guvernului român în funcție, s-au pronunțat pentru cooperarea cu Rusia.

După discuțiile purtate la Livadia (în Crimeea, septembrie 1876) s-a semnat la 4 aprilie 1877 o convenție militară româno-rusă, prin care se acorda Imperiului țarist dreptul de liberă trecere pentru armatele sale în schimbul recunoașterii integrității teritoriale a României și respectului deplin pentru drepturile politice ale statului român.

Aprobată de corpurile legiuitoare de la București la 16 aprilie 1877 și de țarul Rusiei o săptămână mai târziu, convenția a nemulțumit Poarta care a trecut imediat la represalii împotriva țării noastre. Atacarea localităților românești de pe malul stîng al Dunării nu va fi însă lipsită de ripostă. La 26 aprilie 1877 după un bombardament intens asupra orașului Calafat, executat din cetatea Vidinului, bateria Ștefan cel Mare constituită încă din iarnă, răspunde provocării turcești și deschide de fapt războiul pentru cucerirea independenței depline a României.

În această ambianță se desfășoară istorica ședință a Adunării Deputaților în cursul căreia, răspunzînd unei interpelări, Mihail Kogălniceanu, ministru de externe în guvernul condus de I. C. Brătianu va rosti o veritabilă Declarație de Independență :

Textul :

„Domnilor și Camera, și Senatul, la interpelările domnilor Stolojan și Fălcoianu, au recunoscut că sîntem în stare de rezel, au recunoscut că sîntem dezlegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă și că acele legături sînt rupte mai întîi de către Înalta Poartă.¹

...În stare de rezel cu legăturile rupte ce sîntem ? Sîntem independenți ; sîntem națiune de sine stătătoare. Însă domnilor, aici se oprește travaliul nostru, aici se oprește misiunea noastră ? Am ajuns la scopul urmărit nu de azi, ci pot zice, de secole, și mai cu deosebire urmărit de la 1848 încoace ? Mai întîi de toate, domnilor, să ne facem întrebare : ce am fost înainte de declararea rezelului ? Fost-am noi independenți către turci ? Fost-am noi provincie turcească ? Fost-am noi vasali ai Turciei ? Avut-am noi pe sultanul ca suzeran ? Străinii au zis aceasta ; noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali. Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă era ceva. Erau niște legături sui-generis, niște legături care erau slabe cînd românii erau tari ; niște legături care erau tari cînd românii erau slabi.²

Domnilor, eu nu voi să fac procesul Turciei ; aceasta este treaba oamenilor de stat și care sînt în guvern și cari au fost, și cari astăzi iau parte în parlamentul otoman. Ei sînt datori să vadă că au greșit cînd au răspuns pururea și într-un mod sistematic cu non possumus la toate cererile noastre.³ Aceasta este ceea ce ne-a adus pe noi în trista necesitate de a îndrepta armele noastre în contra armelor turcești îndreptate asupra noastră ; aceasta ne-a adus în trista necesitate că, precum pe noi ne pira Poarta și ne învinovăța că am trădat interesele Imperiului, că am rupt buna-credință, să declarăm și noi la rîndul nostru că, fiindcă tunul raționează și pune în aplicațiune amenințările cuprinse în nota din 2 mai a lui Savfet-pașa⁴, asemenea și noi am făcut recurs la tun și tunul

nostru răspunde tunului otoman.⁵ Ne întrebați acum ce sintem? Sintem în stare de rezel cu turcii; legăturile noastre cu înalta Poartă sint rupte, și, cînd va fi ca pacea să se facă, nu cred că un singur român va mai consimți ca România să reintre în pozițiunea ei de mai înainte, rău definită, hibridă și jignitoare...

Așadar, domnilor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale că noi sintem o națiune liberă și independentă. Inșă, domnilor, acum încep greutățile, fiindcă noua noastră condițiune cu definirea independenței noastre într-un mod mai determinat și mai absolut, trebuie să fie acceptată de Europa. Aci este cestiunea, aci se reclamă patriotismul, aci se reclamă prudența, aci se reclamă sînge rece. Eu, cît pentru mine, nu m-am îngrijit de loc de notele lui Savfet-pașa; dar foarte mult m-am îngrijit de acele cuvinte zise la tribuna parlamentului din Londra că România face parte integrantă din Imperiul otoman și că armata otomană poate trece Dunărea.⁶ Aceste cuvinte m-au îngrijit. Dar ce să facem? Să stăm morți? Nu, domnilor, căci morților nimeni nu le poate ajuta; nimieni nu comtează cu morții. Noi trebuie să dovedim că sintem o națiune vie, trebuie să dovedim că sintem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri, și această misiune în momentele de față este încredințată fraților și fiilor noștri care mor la hotare.

...Așadar, trebuie să dovedim că, dacă voim să fim națiune liberă și independentă, nu este pentru ca să neliniștim pe vecinii noștri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijiri pentru dinșii; din contra, și încă mai mult decît pînă acum, să arătăm că sintem o națiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de națiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei, de dezvoltarea bunei stări morale și materiale, iar nicidecum ca să îngrijim, ca să neliniștim pe cineva. Noi voim să fim bine cu toate puterile, și cu Rusia, și cu Austria, și chiar cu Turcia; și cu Turcia vom face legături nouă...⁷ Iar nu să rămînem în acele legături ca pînă astăzi, care nu mai au rațiunea lor de a fi.

Mă rezum, domnilor: voim să fim independenți, pentru că voim să trăim cu viața noastră proprie, pentru că nu voim să mai pătimim pentru greșelile altora, pentru că voim ca la gurile Dunării de jos să fim un bulevard în contra răzbelului."⁸

Comentariu istoric

1. Declarația se referă la evenimentele petrecute cu două săptămîni în urmă în Corpurile Legiuitoare.

La 27 aprilie, A. Stolojan, vicepreședintele Camerei, interpelase pe I. C. Brătianu, primul ministru și pe Mihail Kogălniceanu, ministru de externe, asupra atitudinii guvernului față de actele de ostilitate ale Porții. S-a promis că se va răspunde la 29 aprilie, cînd va fi prezent la dezbaterile parlamentare și I. C. Brătianu. Intre timp s-au desfășurat ședințele secrete ale majorității guvernamentale din parlament care au pregătit o moțiune „prin care se cerea desprinderea României de Turcia și proclamarea independenței“.

În ziua de 29 aprilie Adunarea deputaților a luat în dezbateră poziția pe care trebuia s-o adopte guvernul față de actele de agresiune săvîrșite de Imperiul otoman. A. Stolojan, luînd cuvîntul, a dezvoltat interpelarea anterior adresată primului ministru „ne vedem în război cu Turcia fără să o fi provocat noi la aceasta“, ceea ce ne dădea dreptul să se ceară Europei să recunoască situația de fapt, ruperea legăturilor noastre cu Turcia „atît din punctul de vedere juridic, cît și dintr-un punct de vedere economic și politic“.

Mihail Kogălniceanu a arătat că în situația dată guvernul trebuie să fie prudent și prevăzător. Drepturile și existența politică a statului român trebuiesc însă apărate. În opoziție cu Stolojan, D. I. Ghica a declarat, că deși independența

este ținta fiecărui om nu vede posibilă realizarea ei în condițiile actuale și a cerut respingerea propunerii acestuia. „Avem însă dreptul să ne plîngem“, ceea ce a atras cunoscuta replică a lui Kogălniceanu „Noi nu plîngem, dăm cu tunul“. Alexandru Candiano Popescu a atras atenția că prin declararea războiului turcii au rupt vechile legături de suzeranitate și „ne-au declarat independenți“.

La reluarea dezbaterilor s-au propus adunării două moțiuni: una liberal-radicală, care cerea proclamarea imediată a independenței sau a stării de război cu Turcia și cealaltă, a liberalilor moderați și fracționiști prin care se aproba atitudinea guvernului, fără a se face vreo recomandare.

După ce alți vorbitori s-au perindat la tribună și a devenit evident că opiniile sînt împărțite, s-a propus o moțiune de compromis care cuprindea în spiritul cuvîntărilor lui Stolojan și Candiano Popescu ideea independenței, dar însușindu-și prudența guvernului, propunea doar declararea stării de război între România și Poartă.

Ultimul vorbitor al ședinței, I. C. Brătianu a explicat tensiunea din Cameră prin importanța excepțională a subiectului abordat „deznodămîntul unei drame care se continuă de aproape 500 de ani“. Cum Poarta a refuzat să ia în considerare cererile noastre s-a cerut să ne considerăm în război cu Imperiul otoman. Atitudinea guvernului este în funcție de „pulsul națiunii“. Moțiunea de compromis prezentată deputaților a întrunit majoritatea solicitată: 59 au votat pentru, 29 contra, 5 s-au abținut.

La 30 aprilie Senatul a dezbătut poziția României în conflictul oriental. A interpelat Gh. Fălcoianu și după răspunsul lui Kogălniceanu s-au prezentat două moțiuni. A fost aprobată cu 36 voturi pentru și 7 contra, cea prezentată de D. Ghica susținută de V. Boerescu asemănătoare celei care întrunise majoritatea cu o zi mai devreme în Cameră.

2. În elementele sale esențiale regimul politic al dominației otomane consta în „autonomia Țării Românești și Moldovei însă sub suzeranitatea Porții: respectarea de către turci a frontierelor lor, alegerea domnilor de către țară și confirmarea lor de către sultan, neamestecul turcilor în treburile interne ale celor două țări românești, care se vor conduce după vechile lor legi, obligativitatea pentru ele de a da ajutor armat turcilor ori de cîte ori li se va cere; ele nu pot încheia tratate cu alte state, și ca vasale vor fi cuprinse în tratatele Porții cu acestea; turcii ca protectori vor apăra cele două țări de eventualii agresori“.

Regimul economic al dominației otomane cuprinde sarcinile materiale impuse Țărilor Române: plata haraciului, a numeroaselor peșcheșuri periodice sau ocazionale, obligații de transport, de muncă, etc. Aprovizionarea cu alimente a Constantinopolului va conduce treptat la instituirea monopolului comercial turcesc. Rezultatul exercitării acestui sistem de exploatare a bogățiilor și a popoului nostru a fost sărăcirea treptată și secătuirea avuțiilor Țărilor Române, frînarea ritmului dezvoltării lor economice.

Este îndeobște recunoscut că în pofida acestei situații statele feudale românești și-au păstrat autonomia, orînduirea internă și legile, structura socială proprie; deși Imperiul otoman a urmărit în repetate rînduri înrobirea lor politică și economică completă, rezistența aprigă a popoului nostru a împiedicat transformarea Țărilor Române în pašalicuri, menținerea pe toată durata dominației otomane a unei conduceri și administrații autonome.

Formularea din textul rostit de Kogălniceanu este însă plină de adevăr, pentru că regimul dominației otomane înregistra cote de creștere sau de slăbire în funcție de numeroși factori între care, situația concretă a Imperiului otoman, raportul de forțe dintre marile puteri și nu în ultimul rând, capacitatea de rezistență a poporului român.

3. În contextul declanșării crizei orientale, Mihail Kogălniceanu a făcut ultima încercare de dobândire a independenței noastre naționale pe cale diplomatică. El a întocmit în numele guvernului un lung memoriu, trimis la 16 iunie 1876 agenților noștri diplomați în străinătate. Cuprinsul său esențial este exprimat în cele șapte revendicări ale României față de Poartă: 1. Recunoașterea individualității statului român și a denumirii sale istorice: România. 2. Admiterea reprezentantului României în corpul diplomatic. 3. Asimilarea supușilor români din Turcia situației celorlalți supuși europeni și recunoașterea dreptului de judecată al agenților României asupra conaționalilor lor. 4. Inviolabilitatea teritoriului român și delimitarea insulelor Dunării. 5. Încheierea cu Imperiul Otoman a unor convenții comerciale, poștale, telegrafice și de extrădare a răufăcătorilor. 6. Recunoașterea pașaportului român și abținerea consulilor turci de a se amesteca în afacerile privind pe românii din străinătate. 7. Fixarea graniței între România și Turcia la gurile Dunării, luându-se ca bază talvegul brațului principal al acestui fluviu.

Nota se încheia cu un avertisment pentru guvernul otoman. În eventualitatea că aceste cereri nu ar fi fost satisfăcute, România se vedea silită să iasă din situația de neutralitate pe care pînă atunci și-o impusese.

În afara Germaniei unde solicitările românești au fost considerate „drepte și moderate” și s-a considerat că Turcia ar fi bine să le accepte, celelalte mari puteri au tratat memoriul românesc, parte cu indiferență, parte cu ostilitate.

Poarta otomană a respins categoric cererile noastre. Ministrul de externe turc declara la 11 iulie 1876 că „memoriul este cu totul nepotrivit”, amîinînd discutarea lui după încheierea războiului. Peste cîteva zile cînd agentul diplomatic al țării noastre la Constantinopol, generalul Iancu Ghica l-a abordat din nou, acesta a replicat că „Poarta este ocupată cu lucruri mai de seamă”.

La 20 iulie 1876 Mihail Kogălniceanu adresa o nouă notă circulară agenților noștri diplomați din străinătate prin care chema marile puteri să-și îndeplinească datoriile de umanitate față de popoarele asuprite din Balcani, „ne este cu neputință să rămînem nepăsători la strigătele de durere ce ne vin de pe malul drept al Dunării”. Este clar că ministrul de externe român dorea să determine factorii de decizie ai politicii românești să abandoneze neutralitatea și să înceapă pregătirile pentru un război împotriva Imperiului Otoman, în eventualitatea ca acesta va refuza să ne acorde independența. Din păcate la 23 iulie 1876 Kogălniceanu era silit să-și părăsească postul împreună cu întregul guvern, iar succesorul său, N. Ionescu, era un adept ferm al păstrării neutralității României față de evenimentele din Balcani.

4. Este vorba de cunoscuta circulară din 20 aprilie/2 mai 1877 adresată de Poartă diplomaților săi din străinătate, expresie a politicii de represalii a Imperiului Otoman asupra țării noastre, după ce convenția militară ruso—română a devenit publică. România era acuzată că s-a unit cu Rusia spre a invadea Turcia. Pe toată durata șederii trupelor rusești în țară, sultanul dezaproba toate

actele guvernului de la București, care prin atitudinea sa a zguduit „legăturile cu Inalta Poartă”. Printr-o declarație ulterioară guvernul turc a suspendat reprezentantul diplomatic al României, tratându-l ca pe un funcționar turc.

5. Mobilizarea armatei române s-a hotărît la 31 martie 1877 într-o ședință a Consiliului de miniștri, decretul a apărut la 6 aprilie 1877, operațiunea propriu-zisă, cu concentrarea rezervelor la corpuri fiind încheiată la 25 aprilie 1877. Inițial au fost chemate sub drapel opt contingente (1869—1877), ulterior adăugându-li-se și contingentul 1877, armata rezultată fiind foarte tânără cu o medie de vîrstă sub 30 de ani.

Efectivul total mobilizat în timpul războiului s-a ridicat la circa 120.000 oameni din care armata operativă cuprindea 58 700 soldați, 30.000 „armata de a doua linie”, — efectivul milițiilor — 16.000, gărzile civice sau orașenești. Paza graniței era încredințată unui număr de 5.000 dorobanți, în vreme ce golurile de efectiv la diverse unități erau acoperite cu cei 14.000 recruți ai contingentului 1877. Inzestrarea cu armament și echipament de luptă se arăta însă deficitară. Artileria dispunea de 190 de tunuri, dintre care 150 de la Krupp, precum și de peste 9.000 cai dintre care 8.000, parte rechiziționați, parte oferiți gratuit de populație iar 1.032 aduși din Rusia. Infanteriei însă, armele de luptă îi erau insuficiente, în plus provenind din surse diferite. Mai vechi sau mai noi, aveau o putere de foc și o eficacitate diferențiată. Armata permanentă se folosea de 25.000 puști americane Peabody (cu bătaie de 1.000 m). În dotare se mai aflau puștile germane Dreyse (cu bătaie sub 700 m) și circa 25.000 arme sistem Krnka cumpărate din Rusia la începutul ostilităților.

În pofida situației financiare dificile a țării și a marilor lipsuri constatate în echiparea și aprovizionarea trupelor, fondurile alocate de guvern, rechizițiile și contribuția benevolă a populației românești a pus armata română pe picior de război într-un timp scurt.

6. Spre deosebire de Germania, Franța, Rusia, Austro-Ungaria și Italia care fără a încuraja România să participe la războiul ruso—turc pentru a-și câștiga independența, au considerat-o totuși cvasiindependentă, Anglia ca și Turcia continuau să o socotească parte integrantă a Imperiului Otoman. Aceasta îngăduia lui I. B. Burke, subsecretar al ministerului de externe britanic să afirme în parlamentul acestei țări că „neutralitatea specială a principatului Moldo-Valahiei nu este garantată prin nici un act” și că deci armatele ruse și otomane pot intra să se războiască pe pămîntul lor ca și cum acesta ar fi turcesc.

7. Consacrată pe plan internațional prin tratatul de la Berlin, (1 iulie 1878) independența României a restabilit starea de pace cu Turcia, în septembrie 1878 trecîndu-se la schimbul de diplomați. România a acreditat la Constantinopol ca reprezentant diplomatic în rang de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe D. Brătianu, iar Imperiul Otoman pe Suleiman Sabit Bey.

În post de la 3 decembrie 1878, ambasadorul turc a fost primit în audiență oficială cu ceremonialul prescris de către regele Carol, la 15 decembrie 1878. În același timp ministrul plenipotențiar român era primit cu întregul corp diplomatic, de către sultan cu ocazia Anului Nou.

8. După încheierea ședinței solemne, la propunerea lui N. Fleva autorul interpelării la care răspunsese M. Kogălniceanu, Adunarea a votat o moțiune prin care lua act „că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența abso-

lută a României au primit consacrară oficială". 79 de deputați au votat pentru iar 2 contra. În Senat, un act asemănător a întrunit unanimitatea.

Primele manifestări ale suveranității absolute, imediat adoptate de parlament au fost instituirea ordinului Steaua României (cu 5 clase) pentru militari și civili ce se vor distinge în serviciul țării și anularea tributului către Poartă.

Indicații metodice

Utilizarea desigur fragmentară, în funcție de obiectivele propuse, a declarației lui Mihail Kogălniceanu din 9 mai 1877 este izvorul istoric fundamental pe care se întemeiază lecția despre Proclamarea independenței depline de stat a României (Istoria modernă a României, clasa a IX-a). De mare efect oratoric, abundent în interogații retorice, textul expune limpede poziția guvernului român față de Imperiul Otoman în contextul crizei orientale, a semnării convenției militare româno-ruse și a declanșării ostilităților cu Turcia.

Contestind vasalitatea românească față de Poartă, Kogălniceanu a definit raporturile noastre cu Turcia drept niște legături sui generis în cuprinsul cărora reacția românească la opresiunea străină a fost hotărâtoare. Refuzul hotărâtor al guvernului otoman de a le preface atât în interesul nostru cât și în interesul său — non possumus la toate cererile noastre — a adus România în trista situație de a începe războiul.

Ruperea legăturilor cu Poarta echivalează cu proclamarea independenței, dar actul din 9 mai 1877 trebuia să fie acceptat și de către marile puteri, un proces îndelungat și dificil în care erau de anticipat și reacții ostile. Cu justețe ministrul de externe român se arată îngrijorat de afirmațiile unui diplomat britanic, potrivit cărora România este parte integrantă a Imperiului Otoman. O națiune vie trebuie însă să știe să facă sacrificii și armata noastră care lupta la hotare va impune drepturile noastre întregii Europe.

Căci nu pentru a neliniști vecinii ci pentru a contribui la propria noastră dezvoltare, spre a ne ocupa de noi și nu pentru a îngrijora pe alții, pentru a trăi cu viața noastră proprie și nu pentru a plăti greșelile altora, iată de ce ne-am declarat neatîrnarea.

Dintre multele sugestii pe care afirmațiile Declarației le poate oferi profesorului, aș semnala doar una. În primul ceas al existenței sale tînărul stat național român, acum și independent, își arată vocația de constructor al păcii, „voim ca la gurile Dunării de jos să fim un bulevard în contra rezelului". Se confirma astfel o luminoasă tradiție din care își va trage forța mereu renăscută întreaga politică externă românească a ultimului secol.

BIBLIOGRAFIE

- Pagini din lupta poporului român pentru independență națională, 1877—1878*, Editura Politică, București, pag. 107—109.
N. Adăniloiaie, *Independența națională a României*, Editura Academiei R.S.R., București, 1986, pag. 150—194.
N. Ciachir, *Războiul pentru independența României în contextul european*, București, 1977, pag. 166—190.